

זיכרון להולכים

הרב יוסף בן הרב שלום קלזאן זצ"ל

אדם ברנן

נולד בסביבות שנת תרצ"ג (1933) ונתבקש לבית עולמו בה' באלול תש"ף (25.08.2020).

יקר היה הרב יוסף קלזאן לליבי. הוא האחרון מהמאריין שהוד קדומים חופף עליהם. מאחרוני הרבנים מעתיקי השמועה שגידולם בתימן. חבריו בני גילו, עם כל גדולתם בתורה ובחוכמה ובידיעת מנהגי תימן על בוריים, כבר נחשבים גידולי הארץ, רבנים ארץ-ישראליים. לא כן הרב יוסף, שהיה בבואה של המאריין הגדולים שבצילם הסתופף. למדתי ממנו רבות – בגרסה, בהלכה, במנהגים, בדרך ארץ, ובשיחת חולין של חכם הצריכה תלמוד. עוד חוליה, כנראה האחרונה, ניתקה משרשרת המסירה של קהילת צנעא.

"חוכמת אדם תאיר פניו". דמותו ניצבת לנגד עיניי, שתי כפות ידיו מונחות זו על זו על גבי בטנו, ישוב על מקומו, לא נע ולא זע, פניו מקרינות הוד קדומים, דיבורו בנחת, וחיכו המסביר מתוק מדבש.

חבל על דאבדין ולא משתכחין.

בני-ברק, ערב יום הכיפורים תשפ"א

במאמר זה נהגתי כדרכי במאמרי זיכרון אחרים על זקני תימן וחכמיה שאיתם למדתי, וכמו שכתבתי שם:¹

במאמר זה אכתוב מעט זיכרונות על האיש ומעשהו רק ממה שסיפר לי הוא בעצמו או ממה שראיתי בעיניי. לא ערכתי ראיונות [מקיפים] עם בני המשפחה, עם חבריו הקרובים ועם מתפללי בית הכנסת. כך שאין אני בא [...] אלא רק להעלות ניצוצות וקווי אור שיהיו נגד עיניי לזיכרון.

יש לציין כי הדברים נכתבו לאחר שמיעת הקלטות השיחות והמפגשים בינינו. כמעט כל הציטוטים שהבאתי בשמו של הרב יוסף קלזאן תומללו מילה במילה ממה שאמר לי בהקלטות. כך שהקורא שהכיר את הרב יוכל לשמוע באוזניו את המילים, הנימה ואפילו את המנגינה.

היכרותי עם הרב יוסף קלזאן

לרב יוסף קלזאן התוודעתי לראשונה לפני כעשרים שנה (חודש אב תש"ס, אוגוסט 2000) בעת שבא לנחם את בני משפחת צובירי בהסתלק מהם ראש משפחתם, הלוא הוא מורי ורבי המובהק **הרב יוסף בן יעקב צובירי**. כבר אז התרשמתי מדמותו המיוחדת ומלשונו הרהוטה. זוכר אני איך סיפר על הקשר שלו עם הרב צובירי כבר מילדותו, בעת שלימדו תורה יחד עם ילדים נוספים בעיר תהילה צנעא. בסוף דבריו אף הזכיר שפעם פנה אליו הרב צובירי בבקשה לכתוב לו מעט על זקנו, מארי סאלם (בן יוסף) קלזאן הזקן.² הרב צובירי סיפר לו שהוא אוסף חומר על חכמי תימן, וכאן פנה הרב יוסף קלזאן לאבלים וביקש מהם לנסות ולבדוק מה עם החומרים האלה, וזירז אותם להוציאם לאור.

לאחר כמה שנים דרבן אותי ר' **אהרן בן סלימאן קארו (קארה)**, לפנות לגיסו (אחי אשתו), הרב יוסף קלזאן, ולדלות ממנו מלוא חופנייים תורה וחוכמה, מסורת וגרסה ברורה.³ כעצתו של ר'

¹ ראו למשל את המאמרים הבאים: ברנן, זיכרון עזרי צאלח; ברנן, זיכרון חיים צאלח; ברנן, זיכרון חיים לוי; ברנן, זיכרון חיים השאש; ברנן, זיכרון סעיד יצחק; ברנן, זיכרון שמעון דהבאני; זיכרון להולכים – הרב שלמה בן ר' יחיא קורח זצ"ל, בתוך: ברנן, סערת תימן, עמ' 137–144; ברנן, זיכרון הרב צובירי.

² אביו של הרב יוסף קלזאן נקרא מארי סאלם בן מארי סאלם קלזאן. שמעתי תמיד מזקני תימן ומחבריי ששמעו גם הם מזקני תימן, שכדי להבדיל בין מארי סאלם קלזאן הבן, לאביו, שנקרא גם הוא מארי סאלם קלזאן – נקרא האב "מארי סאלם קלזאן הזקן". ראו ברנן, זיכרון סעיד יצחק, עמ' 56, הערה 10; ברנן, זיכרון שמעון דהבאני, עמ' 11, הערה 45; ומה שהערתי בתוך: בר, אני מדברת, עמ' 164, הערה 51. לעומת זאת מהרב עופר קלזאן שמעתי שאביו, הרב יוסף קלזאן, קרא לזקנו דווקא "מארי סאלם קלזאן **אלכביר**" [=הגדול], והכול הולך אל מקום אחד. ואעתיק כאן מה שכתבתי במקום אחר על העניין: "בהקשר לזה יש לציין שלפעמים במשפחה המורחבת היו שניים בני אותו שם והיו מבדילים ביניהם בעזרת התוספת "אלכביר" (=הגדול) ו"אָגִיר" (=הקטן). וראה הרב אבירן יצחק הלוי, איש ימיני, ד (לעיל, הערה 5), עמ' שע–שעא, הערה 16; גימאני, "שמות פרטיים בקהילות תימן: מחקר שמות על פי שטרי כתובה", עמ' נב, הערה 7. וכן שמעתי מיחיאל בן אהרן עזירי (מהדר יוסף) שהבדילו בין שני בני דודיו: עזר בן מנחם חבשוש נקרא אלכביר ובן דודו עזר בן אהרן חבשוש נקרא אָגִיר. והשווה משה צדוק, מחשבת ישראל בתימן, עמ' 183" (ברנן, זיכרון שמעון דהבאני, עמ' 11, הערה 45).

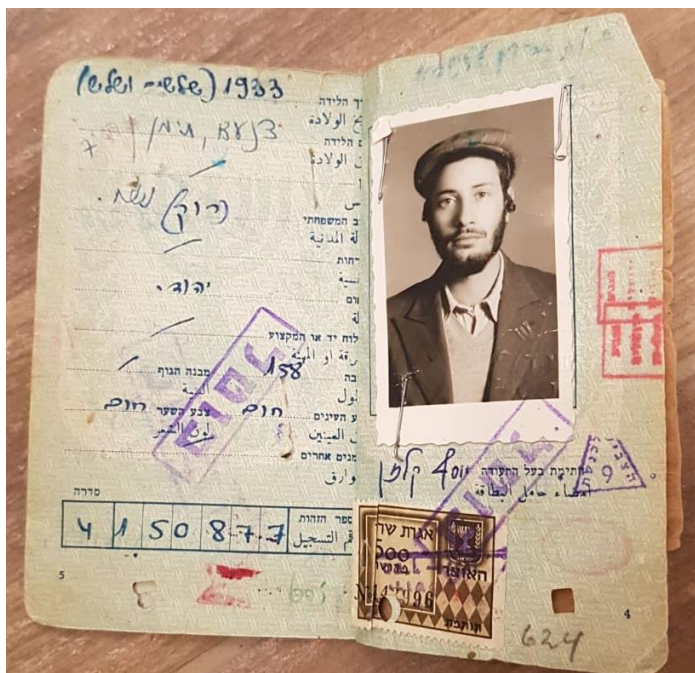
³ זכור לטוב ר' אהרן קארו שאף זירז אותי לפנות לאחיו הגדול, מארי שלמה (סלימאן) בן סלימאן קארה, כמו שהזכרתי בין הדברים הקצרים שכתבתי עליו. ראו ברנן, מזכרת נצח.

אהרן קארו עשיתי, ומאז זכיתי להתחבר לרב יוסף קלזאן בשיחות טלפון רבות, וכמובן במפגשים שרובם נערכו בביתו שבמצפהיריחו. לפני ברהמצווה של בני אליאב, אף נסענו אליו כל בני המשפחה להתברך ממנו, והחוויות מאותו מפגש נצרבו בתודעת כל הנוכחים. לא פעם אמר לי: "חבל שאינך גר על ידי. הייתי נהנה יותר..."

כאן המקום להודות לאשתו **שולה (שולמית)**, אשת חבר, שאירחה אותי בביתה בשמחה, כשאזוניה כרויות לראיונות שערכתי עם בעלה המנוח. זכורים לטוב גם בתו **תמי** ובעלה היקר, ידידי **איתן טובי**, שראו את רוב חשקי להיפגש עם ראש משפחתם, וטרחו להודיע לי כשבא לשבות בביתם בגבעת שמואל, והזמינוני לביתם במוצאי שבת; ואף כמה פעמים נפגשנו בחנותו של איתן בבני ברק. כמה משאלותיי העברתי לידידי, הרב **עופר קלזאן** שיברר עם אביו בעבורי. כאן המקום להודות לכולם.

שנת לידתו המשוערת

הרב יוסף קלזאן היה נצר למשפחת תלמידי חכמים גדולים, וזה ייחוסו: הרב יוסף בן סאלם בן סאלם בן יוסף בן סאלם קלזאן.⁴

כמו רבים מילידי תימן, גם הרב קלזאן לא ידע את תאריך הולדתו המדויק. על פי ההשערה קבעו את שנת הולדתו כשנת תרצ"ג (1933). כך נכתב בתעודת הזהות שלו ועל גבי מצבת קבורתו.

אולם מהרב יעקב בן אברהם שרעבי שמעתי כי ר' טוב (טוביה) בן מארי סלימאן קארה הי"ו, שהיה חברו של הרב יוסף קלזאן מילדות, סיפר שהוא גדול מהרב קלזאן בערך בחמישה חודשים. לדברי ר' טוב קארה, הוא עצמו

נולד ביום כיפור תרצ"ב (1932). לפי זה הרב קלזאן נולד בערך בחודש אדר תרצ"ב. יתרה מכך הוסיף ר' טוב, שהוא שמע בוודאות שהמוהל של הרב קלזאן היה הרב יחיא יצחק הלוי, שנפטר ב"א בסיוון תרצ"ב (15.06.1932). כלומר, לפי דבריו ברור ששנת הולדתו של הרב יוסף קלזאן היא שנת תרצ"ב (1932) ולא תרצ"ג (1933).

⁴ הרב קלזאן, לתולדות, עמ' יא.

לימודיו בתימן

מארי סלימאן בן מארי חיים רפאל קארה

כפי שסיפר לי הרב קלזאן, בילדותו בתימן הוא התפלל (יחד עם אביו וזקנו) בבית הכנסת "בית צאלח" ובבית הכנסת "בית סעאדי" לחילופין.⁵ את לימודי ה"מארי" למד אצל **מארי סלימאן בן מארי חיים רפאל קארה** וכן אצל הרב יוסף צובירי.

הרב קלזאן היה קשור במורו ורבו, הרב יוסף צובירי, והלה החזיר לו אהבה. כפי שיודעים כולם, הרב קלזאן אחז במידותיו של אהרן הכהן: אוהב שלום ורודף שלום. כפי ששמעתי (גם מהרב צובירי וגם מהרב קלזאן), לא פעם נעזר הרב צובירי ברב יוסף קלזאן בענייניו האישיים בהשכנת שלום, כי סמך עליו שבתבונתו הרבה ידע להשכין שלום בין אדם לחברו. לא פעם התבטא הרב קלזאן בפניי: "וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא". הרב צובירי היה הרב האחרון,

וכשנפטר נחתמה התקופה של הגדולים – הרב חיים כסאר, הרב יחיא אלשיך, הרב יוסף קאפח והרב יוסף צובירי".

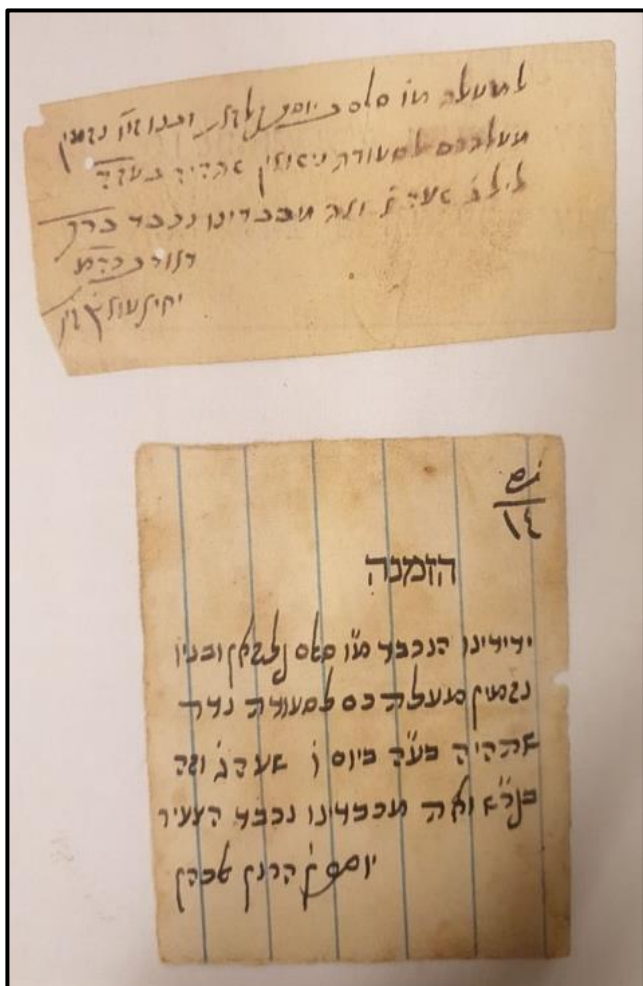
מלבד רבותיו הנזכרים לעיל, ספג הרב יוסף קלזאן הרבה תורה מאביו, מארי סאלם קלזאן, שהיה אחד ממשוררי צנעא שטיפח וקירב מארי סעיד עזירי. הרב יוסף היה בן יחיד וילד שעשועים לאביו שאותו כה העריץ, וממנו קנה חלק נכבד מהנהגתו, שירתו ותורתו.

* * *

בנערותו השתתף הרב קלזאן במשך שש שנים (!) בשיעורי המשנה של **מארי סעיד עזירי** שהתקיימו מדי יום ביומו בישיבת "בית אלאוסטא". בשנת תשע"ב יצאה לאור חוברת הנקראת בשם "שבט

⁵ בתחילה שימש מארי סאלם קלזאן הזקן כמארי בבית הכנסת בית סעאדי (הוא גר ממש בסמוך לבית הכנסת, בראס אלקאע). ראה צדוק מ', זיכרונות, עמ' 25. כשעלה ר' שמעון בן יוסף דאר ממנאכיה לצנעא התפלל בבית סעאדי (מאחר שאימו, סלאמה היא אחות של סאלם תם), מטבע הדברים בני משפחת תם הזמינוהו להתפלל ולפתוח הספר. אז עזב מארי סאלם קלזאן הזקן ועבר להתפלל בבית הכנסת המרוחק בית צאלח [יש לציין כי שני בתי הכנסת סעאדי וצאלח התפללו באותו הנוסח]. מאחר שכך, דחף ר' שמעון דאר את וַלד (בן סאלם) אַלְתָּאם (לימים, לפני חתונתו, נקרא יחיא) שישמש כמארי של בית הכנסת. כאן המקום להודות לרב יעקב בן אברהם שרעבי ולרב אריה דאר על שהשלימו לי את המידע. יש לציין כי הסנידארים (=הגבאים) היו פנחס בן חיים ובנו סלימאן אלנדאף אלקלא שזכו לכינוי נוסף – אַלְאָסְנָאד. כך שמעתי מיחיאל בן סלימאן אלנדאף (מרמת עמידר).

כהונה – שר השלום" שהוציא הרב איתמר חיים כהן.⁶ שם כתב מעט על ישיבת "בית אלשרעבי", והזכיר את הסבא של הרב יוסף קלזאן (מארי סאלם בן יוסף קלזאן) ואת אביו (מארי סאלם בן סאלם קלזאן) שלמדו שם. ולמרבה התמיהה בהערה שם (עמ' סד, הערה טז) הוסיף שגם הרב יוסף קלזאן היה אחד מהתלמידים בישיבה.

שתי הזמנות מתימן למארי סאלם קלזאן הזקן – האחת לסעודת נישואין, והשנייה לסעודת נדר.

דבר זה היה לפלא בעיניי, שכן הרב יוסף קלזאן אמר לי בפירוש כמה וכמה פעמים, ואף הקלטתי את דבריו, שהוא לא למד כלל בישיבת "בית אלשרעבי" אלא למד בקביעות במשך כל שנות בחרותו יום יום בישיבה שהתקיימה ב"בית אלאוסטא" בראשות מארי סעיד עזירי, ואף מנה לי את שמות הלומדים שם, וסיפר לי שזכה להקיף שם את שישה סדרי משנה שלוש פעמים.⁷ לדבריו, כל ידיעותיו על המתרחש ב"בית אלשרעבי" הן עדויות שמיעה מאביו וזקנו. לכן, החלטתי לברר את הפרט הזה מול הרב קלזאן בקצרה פעם נוספת. היה זה בשיחת טלפון ביום חמישי ז' באב תשע"ה (23.07.2015). כמובן שהקלטתי את השיחה. הרב יוסף קלזאן תמה כיצד כתבו עליו דברים שאינם נכונים. וכשהוספתי לשאול: "לא היית אף פעם בכניס בית

שרעבי בשיעורים?", ענה לי: "אולי פעם פעמיים".⁸

⁶ הרב א"ח כהן, שר השלום.

⁷ את הדברים כתבתי בקצרה גם בתוך: בן-נון, זיכרון חיים השאש, עמ' 3 הערה 14. אאריך בזה בע"ה במאמרי על "לימודי הבוקר בישיבות צנעא".

⁸ לצערי אין זו הפעם הראשונה שהרב איתמר חיים כהן אינו מדייק בשמועותיו, וראו בהרחבה בן-נון, ניקוד ל"ח. יש להעיר כי גם ידידי הרב צפניה שרעבי כתב שהרב יוסף קלזאן למד בישיבת "בית אלשרעבי" (הרב שרעבי, בית אלשרעבי, עמ' 13). כשהערתי לו על הדברים, ואף שלחתי לו את ההקלטה של הרב יוסף קלזאן המכחיש זאת, הודה שטעה. לדבריו, מתוך ששאל את הרב יוסף קלזאן על ישיבת "בית אלשרעבי" והלה ענה לו על כל שאלותיו, הסיק בטעות מעצמו שהוא למד שם...

חסרון ספרים בתימן

פעם סיפר לי שבילדותו בתימן כמעט ולא היו להם ספרים בבית, מלבד "מנורת המאור" ישנה,⁹ שני חומשים ישנים ו"רבנו בחיי". בבית התגוררה המשפחה המורחבת, שכללה את הרב יוסף קלזאן ואת דודו, הרב שמעון קלזאן, שהיה קטן ממנו בערך בשנתיים. מרוב חשקם ללמוד, היו רבים שני הילדים על "מנורת המאור". כל מוצאי שבת לאחר ההבדלה, היו מתחרים ביניהם מי יתפוס ראשון את הספר. "זה שתפס לקח קוזקוזי (=פנס), ישב וקרא... וקרא... וקרא...". פעם יוסף היה תופס ופעם שמעון. מרוב שהיו רבים על הספר פעם אפילו נקרע דף...

בהזדמנות אחרת סיפר לי הרב קלזאן שבנערותו מאוד רצה ללמוד גמרא. בא לסבא שלו, מארי סאלם קלזאן הזקן ואמר לו: "למה אין לנו גמרות בבית?". ענה לו הסבא: "אל תדאג. כל ספר שתראה, אני אביא לך". ואז הלך הסבא לבית הכנסת "בית צאלח" והביא לנכדו מסכת פסחים דפוס וילנה, והנכד היה קורא בהתלהבות ובקולי קולות.

מי לנו בקי במנהגי מארי סעיד יותר מהרב צובירי

מארי סאלם בן מארי סאלם קלזאן

למרות הערצתו לאביו, לא חשש להביע את דעתו כנגד שמועות שאמרו בשם אביו. להלן אציין דוגמה אחת. ב"קונטרס הערות" שבסוף "התכלאל המבואר" (הערה רפח, עמ' תשעט-תשפ, בניברק תשס"ו) עסקתי באמירת שבע ברכות לאחר סעודה שלישית בשבת, והזכרתי את מנהגו של מארי סעיד עזירי. שם כתבתי כך:

אמנם העירוני שכבר נחלקו בדבר חכמי צנעא בדור האחרון, מוהר"ר חיים חובארה זצ"ל סבירא ליה לומר שבע ברכות בסעודה שלישית וכנ"ל, ומוהר"ר סעיד אלעזירי זצ"ל סבירא ליה שאין לומר שבע ברכות בסעודה שלישית אף אם הסתיימה קודם שיצאה השבת. ונחלקו שני תלמידיו מוהר"ר יוסף צובירי זצ"ל

ומוהר"ר שלום קלזאן זצ"ל בדעתו בשני דברים. א. האם לא בירכו אפילו ברכת בורא פרי הגפן וברכת אשר ברא. ב. האם לא בירכו אפילו כשהיו אנשים פנים חדשות. שמוהר"ר

⁹ מהדורת אמסטרדם תפ"ב. מעט מהמילים שם, בעיקר בפרקי החגים, היו מנוקדות. ספר זה היה לנגד עיני כשניקדתי את "מנורת המאור", והזכרתי בתחילת הספר בין הספרים המנוקדים שבהם נעזרתי, באופן זה: "מנורת המאור מנוקד מעזבונו של הרב שלום קלזאן ב"ר שלום קלזאן". צילום לדוגמה מ"מנורת המאור" הבאתי בתחילת ברנן, מנורת המאור. מאחר שקיבלתי מהרב עופר קלזאן, הזכרתי ב"מזמור לתודה" (ברנן, מנורת המאור, עמ' 119).

יוסף צובירי זצ"ל כתב בויצבור יוסף בר (ח"ד פרק ט"ו) שלא נהגו לברך שבע ברכות בסעודה שלישית כלל, ולא הביאו כוס לברכת בורא פרי הגפן, והוסיף וכתב שאף אם היו שם אנשים פנים חדשות אין מברכים, ומוהר"ר שלום קלזאן זצ"ל סבירא ליה בהיפך [...].

אני זוכר שסיפרתי לרב יוסף קלזאן שאומרים שאביו והרב צובירי נחלקו מה היה מנהגו של מארי סעיד עזירי. הוא לא הכיר את המחלוקת על הנושא, אך אמר לי מייד: "מי לנו בקי במנהגי מארי סעיד יותר מהרב צובירי שהיה תלמידו המובהק, שלא סטה מדברי רבו, ואף טרח להעלות את כל מנהגיו וגרסאותיו על הכתב".

אתה לא יודע כמה אני מתבייש...

פעם הודיעני איתן טובי, כי חמיו, הרב יוסף קלזאן, נמצא אצלו בחנותו, ואני יכול לבוא לשוחח עימו. הגעתי לחנות, והרב קלזאן סיפר לי שבשבת האחרונה, שבת נחמו, אחד המתפללים שקנה את ההפטרה קרא מִי־תִכַּן אֶת־רוּחַ ה' (ישעיה מ, יג). הרב החזיר את הקורא, כדי שיקרא מִי־תִכַּן אֶת־רוּחַ ה'. והוסיף ואמר לי שחובה להחזיר את הקורא, כי משמעות הפסוק היא שאלה ותשובה (כדעת תרגום יונתן בן עוזיאל ורש"י): מי תכן את הרוח? והתשובה ה'. ואילו לפי קריאת הקורא נמצא הפסוק משתבש. אני אמרתי לרב שאומנם כך דעתו של הרס"ג, אך הקורא קרא כדעתו של

הרמב"ם ב"מורה הנבוכים", ולפי דברי הרמב"ם זו שאלה רטורית "מי תכן את רוח ה'" כמו שאר השאלות הרטוריות שנזכרו בפסוקים הקודמים, וכך העלה הרב צובירי בחיבורו "מסורת מדוייקת". אף אמרתי לרב שעסקתי בנושא הזה

כתב יד מב 13 הידוע גם ככתב יד פטרבורג, המנוקד ניקוד בבליצ'עיר. ניכר באופן ברור שתיבת "תכן" מוטעמת בטעם רימיא, שהוא המקביל לטעם טפחא הטרני הבא לפני אתנח [גם חציו השני של הפסוק מוטעם כ"מסורת מדוייקת" ולא כ"חלק הדקדוק"].

בעבר במאמר שטרס פורסם.¹⁰ שם עסקתי בפשוטו של מקרא, בבעלי הטעמים (חכמי טבריה) שנטו מדרך הפשט מסיבות תאולוגיות, הצגתי את דעות הפרשנים ואף מצאתי כי יש לקריאה הזו מקור במסורת הבבלית. הרב ביקש שאלך לביתי ואדפיס לו את מה שכתבתי. עשיתי כמצוותו וחיש מהר הבאתי לו את דפי המאמר. הרב קרא בשקיקה, ולאחר מכן אמר לי: אתה לא יודע כמה אני מתבייש... למה החזרתי אותו... חבל שלא ידעתי את זה לפני כן... ראה כמה חשוב להיזהר ולא להעיר בלי לבדוק היטב את הדברים...

על רבני תימן

הרב יוסף קלזאן הסתופף בין חכמי תימן. הרב חיים חובארה, הרב חיים כסאר, הרב יחיא אלשיך, הרב יוסף קאפח והרב יוסף צובירי. אבל בעיקר הרבה להזכיר את הרב חיים כסאר והרב

¹⁰ מאז פורסם העניין בתוך: ברנון, תורת טעה"מ, עמ' 320–323.

יחיא אלשיך. הוא היה דבוק בהם בכל נימי נשמתו. כפי שסיפר לי, דאג שגם בנו, הרב עופר קלזאן, יתאבק בעפר רגליהם ויקנה מהם תורה וחוכמה, הלכה, מסורת וגרסה ברורה.

מטבע הדברים הרב יוסף קלזאן (וכמובן גם בנו, הרב עופר) היה שופע סיפורים מהנהגותיהם של רבותיו. שמועות רבות שמעתי ממנו על אופן קריאת פסוק זה או אחר, ועל מעשה שהיה בשבת חתן בפרשה פלונית וכדו'. הרבה מהסיפורים צפו ועלו בזמן שביררתי איתו מסורות מתוך שאלונים שהכנתי מבעוד מועד. הרב קטע את רצף שאלותיי, ואני ששתי בדבריו כמוצא שלל רב. אך הרב ברוב ענוותנותו היה אומר לי: "אתה בטוח שאני לא מפריע לך?".

פעם סיפר לי שלאחר שעלה מארי סעיד עזירי לארץ שכרו לו דירה בקריית היובל בירושלים (לפני שעבר לקטמון). פעם הלך הרב יוסף קלזאן לבקר אותו, והינה יושב אצלו הרב חיים חובארה. שאל הרב חיים חובארה את מארי סעיד: "מה שלומך?". ענה לו מארי סעיד: "ב"ה. חביבין ייסורין, אבל לא הן ולא שכרן". השיב לו מארי חיים: "מי אמר לך שאתה עדיין מקבל שכר על זה, אולי זה עונש על משהו שעשית...". וסיים הרב קלזאן בהתפעלות ואמר לי: "אלה צדיקים גמורים. אומרים אחד לשני את האמת לאמיתה".

בשיחותינו על רבני תימן היום, הזכיר בהערכה תלמידי חכמים צנועים, ישרים וענווים. אך יחד עם זה אמר לי במילים האלה: "בלב נבון תנוח חכמה"¹¹ – אל תסתכל על אלה המרעישים. תסתכל על אלה שלא מצלצלים...". על בן של אחד מרבותיו שהעריץ אמר לי: "אסור להעיר לו... אין מביאים ראייה ממנו... אני מכיר את האופי שלו מאז שהיה צעיר...".

המסורת שספגתי מהרב יוסף קלזאן

במשך השנים ביררתי עם הרב יוסף קלזאן את מנהגי הבלדי בתפילה. ואף דליתי ממנו את סדר התפילה בחגים.¹² בנוסף, ביקשתי ממנו להגיה את "התכלאל המבואר" טרם הדפסתו, והוא נעתר לי והעיר את הערותיו החשובות. יחד עם זה ביקש ממנו, הרב עופר קלזאן, לעבור על כל התכלאל ביסודיות, כך שלשניהם היה חלק חשוב בהנצחת מסורת הבלדי על הכתב ובהנצחת הרבה שמועות ב"קונטרס הערות" – מהם של ראש המשפחה, הרב שלום קלזאן, ומהם של שניים מזקני חכמי תימן, הלוא הם הרב חיים כסאר והרב יחיא אלשיך. זכיתי ואף הרב נאות לתת את הסכמתו לתכלאל.

¹¹ משלי יד, לג. מעניין שפסוק דומה נכתב על מצבתו של הרב ברוח הדברים האלה: "הנה נתתי לך לב חכם ונבון" (מלכים א ג, יב).

¹² את רוב השמועות בשמו טרם העליתי על הכתב, רק מעט מהן הזכרתי פה ושם. למשל על העלאת קטן למניין שלושה, ראו ברנון, זיכרון סעיד יצחק, עמ' 68, הערה 55; על אופן לימוד המשנה לפי מנהגו ומנהג אביו, ראו ברנון, לימוד המשנה, עמ' 76; על לימוד המשנה בסדר ה"שילוש" כל הציבור יחד ללא פירוש, ראו שם, הערה 44; על הנהגתו החדשה לעשות מסיבה בסיום מסכת, ראו שם, הערה 64; על המנהג לסיים ביום הכיפורים את מסכת יומא מבלי להתחיל משנה ממסכת סוכה, ראו שם, הערה 66; ועוד. גם את העובדה שסיפר לי שהרב יוסף עמר התייעץ עם מארי יחיא אלשיך על ניקוד מילים בניקוד התלמוד הבבלי, הזכרתי בתוך: הרב עראקי וברנון, מבוא לכיפור, עמ' 23, הערה ט; ברנון, ניקוד ל"ח.

במשך השנים ריכזתי לי מאות רבות של חילופי מסורות קריאה ממה שמצאתי בין ספרי המקרא השונים הנדפסים חדשים לבקרים ובראשם החילופים בין "חלק הדקדוק" למהרי"ץ ובין "מסורת מדוייקת" לרב יוסף צובירי. יחדיו ישבנו על כל(!) החילופים הקיימים בחמישה חומשי תורה ובהפטריות. להבדיל מחכמים אחרים הנוהגים על פי מנהג הבלדי, שהצהירו בפניי שהם קוראים אך ורק לפי "חלק הדקדוק", אך בפועל נמצא שהם קוראים לפחות ב-60% לא כ"חלק הדקדוק" אלא כ"מסורת מדוייקת"... הרב קלזאן אמר לי מראש, שהבלדי קוראים רק בחלק מהדברים כמו "חלק הדקדוק".

כשבאתי לביתו להראות לו את הספר "מנורת המאור" שטרחתי בניקודו ובעריכתו, בטרם ההדפסה, הוא דפדף בספר וקרא בו, אך בדק אותי בכמה נקודות. בזיכרונו הוא זכר שבדפוסים הנפוצים יש טעות במילה פלונית בפרק מסוים, ויש מילה שאנשים טועים בניקודה בפרק אחר, והיה חשוב לו לבדוק שהבחנתי בנקודות האלה והוצאתי דבר מתוקן מתחת ידי. בסופו של דבר זכיתי שחתימתו של הרב תתנוסס על גבי הספר "מנורת המאור" בין כל המסכימים.

בשנת תשע"ה עסקתי בניקוד "מדרש איכה רבה" לבקשת ידידי, הרב אליקים צדוק, שיזם הוצאה לאור של המדרש עם פירוש שחיבר הנקרא בשם "דורש ציון". גם אז נעזרתי ברב יוסף קלזאן בכמה גרסאות, כמו שצינתי שם.¹³

הרב קלזאן היה בקי במסורת תימן בקריאת המשנה, כפי שלמד ממארי סעיד עזירי ב"בית אלאוסטא". על לשונו הייתה שגורה גרסתנו – "שום הַיְתוּמִין", ולא כאחרים הגורסים "שום היתומין". הרב קלזאן רצה לוודא שהגרסה השגורה על לשונו היא זו שקיבלתי מהרב יוסף צובירי (בשם מארי סעיד עזירי). אני זוכר איך כששאל אותי אמר: "האם קיבלת ממארי יוסף צובירי את הגרסה שום הַיְתוּ-מִין או שום הַיְתוּ-מִין?". התפעלתי מאוד שגם כאן, תוך כדי שיחה, כשהמשפט נאמר ללא נעימת המשנה, הקפיד לזקוף את היו"ד כמנהג השגור במקצב ההברתי המתון.¹⁴

הנהגתו

את הרב קלזאן הכרתי רק מהיכרות אישית – איש אציל, מכובד, נעים הליכות, צנוע, חכם ומאיר פנים, בעל דעת נקייה, עדין נפש, מכבד ומאיר פנים לכל אדם קטן כגדול. אף פעם לא ראיתי כיצד הוא מתנהל מול ציבור בבית כנסת, בבית מדרש וכדו'. מאחר שהדבר היה חשוב לי, ביקשתי ממנו שיספר לי על אופן התנהלותו עם הציבור בבתי הכנסת שבהם התפלל – בית הכנסת "בדיחי" שבשכונת גאולה, בית הכנסת "עץ יוסף" שבקריית משה ובית הכנסת "משכן שלמה" שבמצפה-יריחו. סיפורים רבים סיפר לי הרב קלזאן, ומהם עולה דמות של מנהיג אמיתי שיודע לערב דעתו

¹³ אדם בן-נון, "דבר המנקד", בתוך: הרב צדוק א', מדרש איכה, עמ' 20.

¹⁴ את המעשה הזכרתי בתוך ברנון, נעימת המשנה, עמ' 164, הערה 125. במאמר לא הזכרתי את שמו, רק צינתי שהיה זה "רב חשוב מזקני תימן הבקיאים בענייני מסורת וגרסה".

עם הציבור, אך יודע גם לעמוד על המשמר בתקיפות אם צריך. אני זוכר איך אמר לי כהאי לישנא: "לפעמים הבלגתי אבל לפעמים עשיתי עצמי 'חאנק' [כלומר העמדתי פני נעלב]...". אין כאן המקום לספר איך התנהל בחוכמה מול כל מיני משטינים ומקטרגים. רק אזכיר שפעם כשהיו כאלה שהרימו קולם בבית הכנסת בהתרסה אחד כלפי השני, ניגש אליהם הרב קלזאן ואמר להם בלחש: "עכשיו תירגעו, ואנחנו נדבר על זה לאחר התפילה". לאחר התפילה הרחיק אותם הרב מבית הכנסת, ולא הכניס אותם עד שביקשו סליחה בפני הציבור ושילמו קנס. כששאלתי אותו: "אז היית תקיף?". ענה לי: "הייתי תקיף בצורה עדינה. לא בצורה גסה. הלכתי בין הטיפות".

על הדרזעים

מארי יוסף קלזאן היה עיקשי ממשפחת עיקשים ידועה ומפורסמת. לא פעם אמר לי: "לי היה אריכות רוח להסביר, להתווכח. אבא שלי היה מתעצבן, וסבא שלי בכלל...". לדבריו, זקנו, מארי סאלס קלזאן הזקן, היה מתלמידיו של מארי יחיא קאפח. אך לאחר שהרב יחיא קאפח פרסם את דעותיו בגלוי, פרש ממנו הסבא עם עוד שנים עשר תלמידי חכמים. מאז לא השתתף אצלו בשיעורים, אך עדיין היה הולך אליו להתווכח איתו כמעט כל סעודה שלישית ומוצאי שבת, לפני קהל ועדה, והיו אנשים באים לשמוע את הוויכוחים. לדברי הרב קלזאן, היו אומרים שיש להם גם קרבה משפחתית עם משפחת הרב יחיא קאפח אך הוא אינו יודע איך. עם כל זה, למרות המחלוקת, במשך תקופה למד הסבא "ספר יצירה" עם מארי יחיא אלבניץ. הלימוד בחברותא התקיים לא פחות ולא יותר בבית הכנסת "בית אלאוסטא", לאחר שיעורי הבוקר במשנה ובשולחן ערוך. לאחר שהציבור היה מתפזר, היו באים שניהם לבדם ולומדים.¹⁵ הסבא, מארי סאלס קלזאן הזקן, היה תקיף, וכמו שאמר לי בלשונו: "הוא היה רתחן ממדרגה ראשונה". גם בשיעורים שהתקיימו ב"בית אלשרעבי" היה רגיל להתווכח עם מארי יחיא אלבניץ. וסיפר לי הרב יוסף קלזאן שהגיעו הדברים לידי כך שהציבור החלו מרננים אחרי סבו, הרב שלום קלזאן, על שהוא מתעקש ומתווכח יותר מדי. אך הרב שלום קלזאן אמר להם: "אני עושה זאת בשבילכם – לחדד אתכם. לא בשבילי".¹⁶

¹⁵ וזאת יש לדעת כי על אף המחלוקת לא שכח מארי יחיא אלבניץ את בית הכנסת "בית אלאוסטא" שבו התפלל בצעירותו. סיפר לי מארי שלמה (סלימאן) בן סלימאן קארה כי הוא זוכר איך ביום שישי היה עובר מארי יחיא אלבניץ ליד "בית אלאוסטא" ונכנס לעזור למארי סעיד עזירי לסדר את הלמבנות [=המנורות]. סתם ולא פירש. מהרב אריה דאר והרב יעקב בן אברהם שרעבי שמעתי שמארי יחיא אלבניץ היה גר לא רחוק מ"בית אלאוסטא", וכידוע בבית אלאוסטא הקדימו מאוד להתפלל בערב שבת, וקיבלו שבת מוקדם. לפעמים קרה שהרוח כיבתה את המנורה, ומארי סעיד היה קורא למארי יחיא אלבניץ שיבוא לסדר, שכן הוא התפלל ב"בית אלמסוריי", ושם התפללו מאוחר יותר. והיו הליצינים אומרים עליו שהוא "גוי של שבת של בית אלאוסטא".

¹⁶ לפני כמה שנים העלה הרב יוסף קלזאן את הדברים על הכתב, והם פורסמו אצל בן דודתו שכל כך התגאה בחוכמתו ובהצלחתו, הלוא הוא פרופ' יוסף יובל טובי. ראו טובי, הרב קלזאן, עמ' תקמט; וראה עוד הרב כסאר, ענוותן, עמ' כב-כג; וכעין זה סיפר הרב שלום אפרים כהן, הובאו דבריו על ידי בנו, הרב כהן א"ח, שר השלום, עמ' סה. וראו מה שכתב הרב אלמוג שלמה (בתוך: מחפוד, אגדתא דפסחא, עמ' צג) בשם רבי יחיא נהארי: "שבאחת

פעם הלך הסבא, מארי סאלס קלזאן הזקן לשוק, ובא אליו יהודי דרדעי אחד ממשפחת עזירי ואמר לו בהקנטה: "יא עיקשי". מייד תפס אותו הסבא ביד, ואמר לו: "בוא אני ואתה לדין תורה אצל מארי יחיא אלאביץ". מארי יחיא אלאביץ שמע את הצדדים, ונידה את האיש, שישב מנודה ומרוחק. לאחר כחצי שעה אמר הרב יחיא אלאביץ לסבא: "מה אתה אומר... אולי מספיק, נתיר לו את זה". אמרו לו: "מחול לך", ושחררו אותו לדרכו.¹⁷

אף שהרב יוסף קלזאן היה מאסכולת העיקשים כאמור, הוא היה ידידו של הרב יוסף קאפח ("על אף שעשה לי תרגילים ברבנות..."). פעם סיפר לי שלפני שיצאה חוברת "מגן וצינה" כנגד הרב יחיא קאפח וכנגד נכדו הרב יוסף קאפח, באו אליו לגייס אותו בהפצת החוברת. הרב קלזאן השיב: "אני לא מוכן לשמוע קללות על אף אחד. לא על מארי יוסף אלקאפח ולא על אף אחד. אנחנו לא מקללים. אנחנו מתווכחים באמונה. מה נכון ומה לא נכון, מה מקובל מאבותינו ומה לא מקובל מאבותינו. אבל לחרף ולגדף אדם?! לא". לאחר זמן שלח אליו הרב יוסף קאפח את ציון גרמי (גראמה) "לשאול אותי אם אני בתוך העסק הזה". הרב קלזאן סיפר לי שאמר לציון גרמי (גראמה): "לך תגיד למארי יוסף, אנחנו אין מדרכנו ככה. מהסבא והאבא ואני, לא מקללים ולא מחרפים, ולכן לא הצטרפנו לחוברת הזאת בכלל, כי כולה דברי חרפות וגידופים". את דבריו חתם הרב קלזאן במילים: "עשיתי זאת שיירגע. כי אנחנו ידידים".

הפעמים שאל רבי שלום [קלזאן] את רבי חיים [כסאר] שאלה, שלא תאמה את רמתו הגבוהה. כשנשנה הדבר כמה פעמים, השיב לו רבי חיים בתמיהה, 'אתה שואל אותי כאלה שאלות?!' כאומר לא ייתכן שלא הבנת את דברי. ענה לו רבי שלום בחכמה, 'אמנם אני הבנתי, אבל רציתי שתחזור שוב על הדברים, כדי שיבינו גם האחרים שלא הבינו את דבריך, ואינם יודעים כיצד לשאול ומתביישים'.

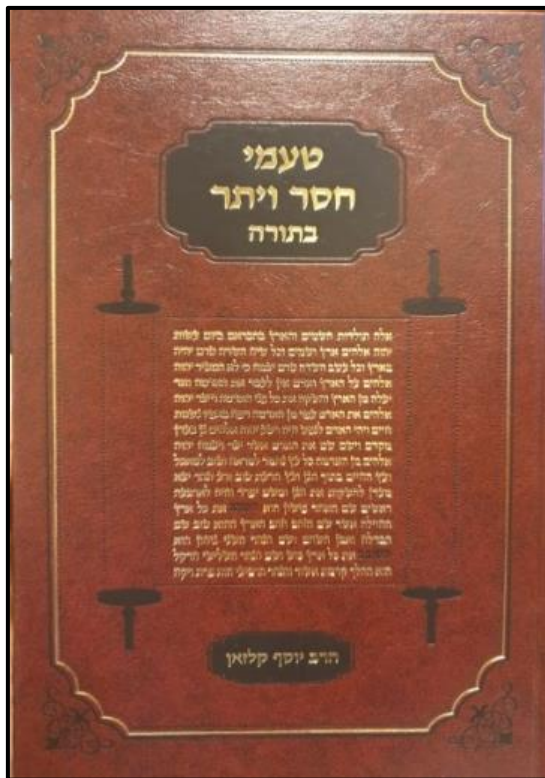
¹⁷ בהקשר לזה אספר מעשה ששמעתי מר' מרדכי יצהרי על יהודי שנקנס על שכנה שם לחברו. כידוע בצנעא רגילים להדביק לכל שם משפחה (ולפעמים לשם פרטי) כינוי, כדי לזהות את האדם או את המשפחה. צאלח אצ'אהרי היה יהודי מפולפל שנולד ברדאע. בפעמים הראשונות כשהגיע צאלח לצנעא, ראה אותו יהודי עשיר, בשם ישי בוסאני בנוכחות סלימאן חמדי וצבי אטיירי והתפעל מפיקחותו, ואמר: "האד'א מְנַדָּה רַדְאע". צאלח אצ'אהרי העמיד פני נעלב ואמר לנוכחים: "שמעתם מה אמר?!". והוסיף: "אתם הצנעאנים תִּכְנְנו את עצמכם באיזה כינויים שאתם רוצים. אצלי אין כינויים". מה עשה צאלח אצ'אהרי, הלך לִלְטֹף אֶזְבִּירִי שהיה אז שופט עליון לענייני היהודים, ואמר לו כך וכך היה המעשה. שאל אותו השופט: "מה פירוש הכינוי?". ענה לו אצ'אהרי: "נְגָאסָה [=טומאה]". מייד אמר השופט לבוסאני: "יא כְּבִית' [=ארור, מקולל], למה אתה מקלל אותו?!". ושלח שני חיילים שייקחו אותו ישר לבית הסוהר. באו סלימאן חמדי וצבי אטיירי לצאלח אצ'אהרי לפייס אותו, ואמרו לו: "הוא לא נתכוון... הוא התכוון רק לטובה, לשבח אותך שאתה תריף, וחד ומחַרְם". ענה צאלח אצ'אהרי: "אצלי אין טובות. הוא כבר בבית הסוהר, שישאר שמה". לאחר שהפצירו בו לוותר לו, אמרו לו: "אֶחְכֵם [=שפוט אתה]". אז אמר להם: "אם כך, עשרים ריאל הַגִּיר [=פיצוי] בשבילי. עשרה ריאל לִלְחַכֵּם [=לשופט] שישחרר אותי, ושני ריאל לחיילים שלקחו אותי". הסכימו, ומסרו את הכסף לצאלח אצ'אהרי. הלך לשופט ואמר לו: "יא מוֹלָאי [=אדוני], באו אליי וביקשו סליחה בשמו". אמר לו השופט: "ואתה מסכים?". אמר לו: "מה אני אעשה, כבר התערבו האנשים, אז אני מוחל והינה לך חַק אֶל-קָאת [=לשון נקייה לשוחד], ונתן לו את העשרה ריאל, ואת שני הריאל לחיילים". השופט כתב שחרור למנהל בית הסוהר לשחרר את בוסאני, צאלח אצ'אהרי הלך בעצמו לשחררו. בדרך הלכו שניהם, ושאל אותו צאלח אצ'אהרי: "יא בְּסֵאנִי, אֵין בְּתַצְלִי [=היכן אתה מתפלל]!". ענה לו: "בְּיָנִיס בֵּית שְׁיִיד". אמר לו אצ'אהרי: "אתם אומרים בר יוחאי?". ענה לו: "מעלום. מעלום [=בוודאי]". אמר לו: "מהיום כשתגיע ל'יב נתיבות ראשית תרומה', תזכור שעלה לך העסק הזה שלושים ושניים ריאל". מאז אף אחד לא העיז לכנות את צאלח אצ'אהרי באף כינוי.

לא פעם אמר לי: "אני אוהב את השלום עם כולם". והוסיף, שעם כל זה, כשאחד המתפללים העיר לו: "אבל מארי יוסף אומר כך". ענה לו: "יש מארי יוסף ויש מארי יוסף. אנחנו נהגנו ככה והוא נהג אחרת".

בהזדמנות אחרת סיפר לי שהוא מכיר טובה לרב יוסף קאפח. לדבריו, לאחר שעלו מתימן והגיעו למעברת תלפיות, בא הרב קאפח לבקר את אביו ואת זקנו, ושאל אותם: "מה אתם מתכננים לעשות עם הבחור הזה?". הם השיבו שהם עדיין אינם יודעים, והרב דרבן אותם שייקחו אותו ללמוד בישיבת מרכז הרב, וכך היה...

פעם כשביררתי איתו על מנהגם בקשירת הציצית, ענה לי כמו כל זקני צנעא, שכל העיקשים בצנעא קשרו הוי"ה, ורק הדרדעים קשרו חוליות בלבד, כדעת הרמב"ם.¹⁸ ואף הוסיף: "פעם כשהיינו רואים מישהו עם חוליות כמו הרמב"ם, זה היה סימן היכר שהוא דרדעי. היום זה נהיה באופנה...". ושיבח את בנו, הרב עופר, שממשיך לקשור כמנהגו ולא שינה את מנהג אבותיו.

מושך בעט הסופרים

כריכת הספר שהוציא הרב יוסף קלזאן

כידוע הרב יוסף קלזאן היה סופר מומחה ובחייו כתב עשרות ספרי תורה.¹⁹ לצד זה במשך שנים רבות עסק בהגהת ספרי תורה במשרד הדתות.

לפני כמה שנים עסקתי בבירור אופן כתיבת המילה "ארידי" במגילת אסתר (ט, ט) לפי מנהג תימן. מצאתי כי פשוט וברור שמסורת תימן היה לכתוב "ארידי" מלא ולא "ארדי" כמו שכתב אחד שכך מסורת תימן. בין החכמים שאליהם פניתי היה הרב קלזאן. כמובן שהרב קלזאן אמר לי כמו כל חבריו ובני גילו שמסורת תימן היא "ארידי" מלא. אך להפתעתי אף הוסיף שתמיד ידע שכותבים "ארידי" מלא, וכשראה שמישהו כתב שמנהג תימן לכתוב "ארדי" הוא התפלא, ופנה לרב יחיא אלשיך שהיה בקי בחסרות ויתרות. הרב יחיא הורה במפורש לסופר הרב יוסף קלזאן

¹⁸ במקום אחר אפרסם את הנתונים והעדויות שאספתי מאת חכמי צנעא על קשירת הציצית בטלית של חול, בטלית של שבת וכדו'. שם אציג שעניין קשירת הציצית היה אחת מנקודות המחלוקת שהגיעו עד לאימאם.

¹⁹ את מלאכת הכתיבה למד מרבו, הרב יוסף שמן. ראו הרב צדוק נ', צורת האותיות, עמ' 191, הערה 14. שם ציין שהרב קלזאן סיפר לו, שכשנפטר מארי יוסף שמן, השאיר אחריו ספר תורה באמצע כתיבתו. הביאו אותו לרב קלזאן שישלימו, וכך עשה, וכמעט לא הרגישו בהבדל בין כתיבת הרב לכתיבת התלמיד.

שמסורת תימן היא לכתוב ארידי מלא יו"ד.²⁰

במשך השנים גיבש לו הרב קלזאן דעה ושיטה שעניין החסרות והיתרות הוא עניין של "שלמות וחסרון. כלומר, כתיב מלא – מורה על שלמות העניין. כתיב חסר – מורה על חסרונו".²¹ את שיטתו הדגים לי כמה וכמה פעמים, ואף סיפר לי שכתב חיבור שלם על חסרות ויתרות שבתורה.

הרב קלזאן התייעץ איתי על אפשרות של הוצאת חיבורו לאור, וביקש ממני לעזור לו בנושא. קישרתי אותו עם **הרב עזרא קורח**, שקיבל את כתב היד, ערך והתקין ספר למופת הנקרא בשם "טעמי חסר ויתר בתורה".²²

הרב יוסף קלזאן היה דרשן בחסד עליון. במשך השנים ריכז דרשות רבות בעניינים שונים ומגוונים. לעת עתה הדרשות עדיין ספונות בכתב יד, ובע"ה יגיע היום וגם הן יזכו לעלות על משבח הדפוס.

דוגמת כתב ידו של הרב יוסף קלזאן

²⁰ את כל הנתונים על מנהג תימן בכתיבת "ארידי" מלא טרם פרסמתי, ועוד חזון למועד.

²¹ הרב קלזאן, חסר ויתר, פתיחה (ללא ציון מספרי העמודים).

²² הרב קלזאן, חסר ויתר.

מושך בעט המשוררים

הרב יוסף קלזאן סיפר לי שבעבר כתב לעצמו שירים בעניינים שונים, וכך קרא להם: תפילה לכאב ראשי, קינה לתשעה באב, שני פזמונים לראש השנה, שיר לבר מצווה, שיר החנוכה, שיר לפורים, שיר לחג שבועות, כבוד התורה. הרב קלזאן הראה את השירים לרב יחיא אלשיך שהתפעל מהם מאוד. לעת עתה פורסם רק שיר אחד הנקרא "תפילה לכאב ראשי".²³

כאן המקום לפרסם שיר נוסף שכתב לבר מצווה, ושמו חתום בראשי כל זוג בתים: יוסף קלזאן. משקל: שתי תנועות, יתד ושתי תנועות / יתד, שתי תנועות ויתד.²⁴

שיר לבר מצווה

יְלֵד אֲשֶׁר נִכְלָל, בְּעֵדָה נִקְהָלָה.
הִנֵּה לְבַר מִצְוָה, בְּמִנְיֵן נִכְלָלָה.
פְּעֵת זְרִיחַת הוֹד, בְּרֵאשׁוֹ יִקְשְׁרָה.
גַּם בְּשִׂמְלַל כְּהֵה, לְמוֹל לֵב יַעֲנֶדָה.
וְטִלִּית הַדּוֹרָה לוֹ, כְּשִׁלְמָה נִפְרָשָׁה.
צִיצִית תְּלוּיִים בָּהּ, כְּתִלְתֵּל שְׁעָרָה.
עֲנִדִם עֲטֻרוֹת לָךְ, וְתִרְאֶה צְהֻלָּה.
שְׂמֵחָה וְגַם גִּילָה, וְנַחַת תִּמְצָאָה.
סִמֵּל לָךְ יִהְיוּ, לְמַעַן תִּזְכָּרָה.
מִצּוֹת אֲדוֹן עוֹלָם, לְבַל תִּכְשְׁלָה.
זֵדִיד חֲזַק בְּהֵם, שְׂמֹר פֶּן תִּשְׁכַּחָה.
הִנֵּם כְּמוֹ עֲדִים, כְּעֵדוֹת נִחְקָרָה.
פֶּאֶר וְתִפְאֶרֶת, וַיִּפִּי נִכְלָלָה.
תִּשׁוּר בְּכָל דָּרֶךְ, אֲשֶׁר בָּהּ תִּדְרָכָה.
גַּם חוֹן וְשִׂכָל טוֹב, בְּעֵין כָּל תִּמְצָאָה.
בֵּין כָּל עֲדֻתֶיךָ, שְׂמֵאל אֵל תִּרְדָּפָה.
קִשֶׁר כְּעֵין דַּלְיִית, בְּרֵאשֶׁךְ הַדָּקָה.
שִׁינִי וְגַם הַיּוֹד, בְּצִרוּף חִבְרָה.
יַחַד קִשֶׁר אוֹתָם, לְשִׁדֵי תִירְאָה.
תִּזְכֹּר בְּעֵת שִׂימָה, בְּחִבָּה תִּלְבָּשָׁה.

²³ הרב קלזאן, תפילה.

²⁴ כמה טעויות נפלו בניקוד והשתדלתי לתקן בהתאם למשקל מלבד שתי מילים החורגות מהמשקל: פאר, שערה.

לְשֵׁים וְלִנְטֹעַ, בְּלִבְךָ אֲהַבָּה.
 אֲהַבְתָּ אֱלֹהֵי כָל, לְמַעַלְהָ נַעֲלָה.
 בְּשָׁמַי שְׁמֵי מְרוֹם, עָלַי כָּל יִגְבְּהָה.
 רוּאָה וְלֹא נִרְאָה, לְעֵינַי גִּשְׁמָה.
 זֶה יוֹם שְׁמֵחוֹת לְךָ, בְּאוֹת תִּתְפַּאֲרָה.
 לִפְנֵי בְּנֵי עַמֶּךָ, כְּנֹזֵר תַּעֲטֹרָה.
 לְבָךְ וְרַעֲיוֹנְךָ, בְּעֵלְיוֹן תִּקְשָׁרָה.
 יִשְׂרָאֵל וְגַם כָּשָׁר, וְצֹדֵק תִּבְחָרָה.
 אֲבַחֵר לְךָ דֶּרֶךְ, אֲשֶׁר בָּהּ תִּצְלָחָה.
 זָרוּ וְהִזְדַּרְוּ, בְּעַת תִּתְפַּלֵּלָה.
 עוֹר נָא וְגַם עוֹרֶר, וְהִקַּץ נִרְדָּמָה.
 שָׁחַר וְגַם עָרֵב, בִּירְאָה תִּחְשָׁקָה.
 נִרְאָה בְּאֲשֶׁרֶיךָ, בְּטוֹב תִּתְנַהֵּלָה.
 בְּרִצּוֹן אֲדוֹן עוֹלָם, מְרוֹמָם נַעֲלָה.
 אֲחֻתָּם בְּשֵׁם שְׁדֵי, וְחֻסְדוֹ אֲשַׁאֲלָה.
 יְחִישׁ מִשִּׁיחֲנוּ, וְעַמּוֹ יִגְאָלָה.

בְּשָׁמַי שְׁמֵי מְרוֹם, עָלַי כָּל יִגְבְּהָה.
 רוּאָה וְלֹא נִרְאָה, לְעֵינַי גִּשְׁמָה.
 זֶה יוֹם שְׁמֵחוֹת לְךָ, בְּאוֹת תִּתְפַּאֲרָה.
 לִפְנֵי בְּנֵי עַמֶּךָ, כְּנֹזֵר תַּעֲטֹרָה.
 לְבָךְ וְרַעֲיוֹנְךָ, בְּעֵלְיוֹן תִּקְשָׁרָה.
 יִשְׂרָאֵל וְגַם כָּשָׁר, וְצֹדֵק תִּבְחָרָה.
 אֲבַחֵר לְךָ דֶּרֶךְ, אֲשֶׁר בָּהּ תִּצְלָחָה.
 זָרוּ וְהִזְדַּרְוּ, בְּעַת תִּתְפַּלֵּלָה.
 עוֹר נָא וְגַם עוֹרֶר, וְהִקַּץ נִרְדָּמָה.
 שָׁחַר וְגַם עָרֵב, בִּירְאָה תִּחְשָׁקָה.
 נִרְאָה בְּאֲשֶׁרֶיךָ, בְּטוֹב תִּתְנַהֵּלָה.
 בְּרִצּוֹן אֲדוֹן עוֹלָם, מְרוֹמָם נַעֲלָה.
 אֲחֻתָּם בְּשֵׁם שְׁדֵי, וְחֻסְדוֹ אֲשַׁאֲלָה.
 יְחִישׁ מִשִּׁיחֲנוּ, וְעַמּוֹ יִגְאָלָה.

בְּשָׁמַי שְׁמֵי מְרוֹם, עָלַי כָּל יִגְבְּהָה.
 רוּאָה וְלֹא נִרְאָה, לְעֵינַי גִּשְׁמָה.
 זֶה יוֹם שְׁמֵחוֹת לְךָ, בְּאוֹת תִּתְפַּאֲרָה.
 לִפְנֵי בְּנֵי עַמֶּךָ, כְּנֹזֵר תַּעֲטֹרָה.
 לְבָךְ וְרַעֲיוֹנְךָ, בְּעֵלְיוֹן תִּקְשָׁרָה.
 יִשְׂרָאֵל וְגַם כָּשָׁר, וְצֹדֵק תִּבְחָרָה.
 אֲבַחֵר לְךָ דֶּרֶךְ, אֲשֶׁר בָּהּ תִּצְלָחָה.
 זָרוּ וְהִזְדַּרְוּ, בְּעַת תִּתְפַּלֵּלָה.
 עוֹר נָא וְגַם עוֹרֶר, וְהִקַּץ נִרְדָּמָה.
 שָׁחַר וְגַם עָרֵב, בִּירְאָה תִּחְשָׁקָה.
 נִרְאָה בְּאֲשֶׁרֶיךָ, בְּטוֹב תִּתְנַהֵּלָה.
 בְּרִצּוֹן אֲדוֹן עוֹלָם, מְרוֹמָם נַעֲלָה.
 אֲחֻתָּם בְּשֵׁם שְׁדֵי, וְחֻסְדוֹ אֲשַׁאֲלָה.
 יְחִישׁ מִשִּׁיחֲנוּ, וְעַמּוֹ יִגְאָלָה.

נוסח המצבה

לבקשתי שלח לי הרב עופר קלזאן את תמונת המצבה (נִפְּשׁ לפי הגרסה שקיבלתי בשמו של מארי סעיד עזירי). מפליא איך הצליחו לתמצת במילים ספורות את אישיותו של האיש הענק הזה.

“הנה נתתי לך לב חכם ונבון”

פ”נ

הרב יוסף קלזאן זצ”ל

בן הרב שלום ונעמי זצ”ל

גדול בתורה

העמיד תלמידים רבים

אוהב שלום

בעל עין טובה ולב חכם

צנוע ואציל במידותיו

נולד בשנת תרצ”ג

נפטר ה' באלול תש”פ

ת.נ.צ.ב.ה.

סוף דבר

כולי תקווה שבני המשפחה יירתמו ויוציאו לאור חוברת או ספר לזכרו, ובו מאמר מיוחד הסוקר את תולדות חייו, דבר שלא יכולתי לעשות לעת עתה במסגרת היכרותי איתו בלבד.

ביבליוגרפיה

ברנן, זיכרון הרב צובירי	אדם ברנן, "זיכרון להולכים – הרב יוסף בן יעקב צובירי", תהודה 37 (תש"ף), עמ' 311–352
ברנן, זיכרון חיים השאש	ברנן, זיכרון חיים השאש – מארי חיים בן אברהם השאש זצ"ל, [בני ברק] תשע"ה
ברנן, זיכרון חיים לוי	ברנן, זיכרון חיים לוי – מארי חיים בן יוסף לוי זצ"ל, [בני ברק] תשע"ה
ברנן, זיכרון חיים צאלח	ברנן, זיכרון חיים צאלח – מארי חיים בן משה צאלח (צדוק) זצ"ל, [בני ברק] תשע"ד
ברנן, זיכרון סעיד יצחק	ברנן, זיכרון סעיד יצחק – "זיכרון להולכים – הרב סעדיה (סעיד) בן מארי יצחק יצחק (הלוי) זצ"ל", משמרת הלוי, פתח תקווה תשע"ו, עמ' 54–68
ברנן, זיכרון עזרי צאלח	ברנן, זיכרון עזרי צאלח – מארי עזרי בן מארי חיים צאלח (צדוק) זצ"ל, [בני ברק] תשע"ב

ברנון, זיכרון שמעון דהבאני	----, זיכרון להולכים – מארי שמעון בן יהודה דהבאני זצ"ל , [בני ברק] תשע"ז
ברנון, לימוד המשנה	----, "סדר לימוד המשנה במשכנות תימן", תימא יד (תשע"ז), עמ' 89–71
ברנון, מזכרת נצח	----, "מזכרת נצח", בתוך: שלוש מגילות – מאור חיים , בניברק תשע"ד, עמ' 49
ברנון, מנורת המאור	----, מנורת המאור עם הפירושים נפש יהודה וחק יעקב , בניברק תשע"ב
ברנון, ניקוד ל"ח	----, "ניקוד לשון חכמים על פי מסורת תימן", מסורה ליוסף י , נתניה תשפ"א (טרם פורסם)
ברנון, נעימת המשנה	----, "נעימת המשנה ומקצבה בקהילת צנעא", תהודה 31 (תשע"ה/ו), עמ' 170–137
ברנון, סערת תימן	----, "סערת תימן" כתב יד ומהדורת דפוס ומה שביניהם", תהודה 36 (תש"ף), עמ' 168–137
ברנון, תורת טעה"מ	----, "תורת טעמי המקרא של ספר 'הוריית הקורא' לפי קריאת ארץ-ישראל במאה הי"א", לשונו פב (תש"ף), עמ' 331–303
בר, אני מדברת	איילה בר, "אני מדברת יהודית – זיכרונות יהודית צובריי", תהודה 37 (תש"ף), עמ' 190–147
טובי, הרב קלזאן	יוסף [יובל] טובי, "הרב שלום בן יוסף קלזאן זצ"ל", בתוך: הרב אבירן יצחק הלוי, איש ימיני , ד, בניברק תשע"ג, עמ' תקמח–תקס
כהן א"ח, שר השלום	הרב איתמר חיים כהן, שבט כהונה – שר השלום , בניברק תשע"ב
כסאר, ענוותן	הרב חיים כסאר, "ענוותן ושפל ברך", בתוך: שמעון גרידי (עורך), לזכר הר"ר שלום קלזאן , ירושלים תשמ"ב, עמ' כא–כג
מחפוד, אגדתא דפסחא	שגיב מחפוד, אגדתא דפסחא אוצרות תימן , בניברק תשע"ד
עראקי ובן-נון, מבוא לכיפור	הרב יוסף עראקי הכהן ואדם ברנון, "מבוא", בתוך: סידור כנסת הגדולה השלם ליום הכיפורים , בניברק תשע"ב, עמ' 27–10
צדוק א', מדרש איכה	הרב אליקים צדוק, מדרש איכה רבה עם פירוש דורש ציון , יד-בנימין תשע"ה
צדוק מ', זיכרונות	משה צדוק, "זכרונות מחיי היהודים בצנעא", תהודה 12 (תש"ן–תשנ"א), עמ' 28–17
צדוק נ', צורת האותיות	הרב נתנאל צדוק, "צורת האותיות", דברי שלום ואמת – קובץ מאמרים לזכרו של ר' שלום ב"ר יוסף הכהן ז"ל , ב, קריית-אונו תשע"ז, עמ' 224–183
קלזאן, חסר ויתר	הרב יוסף קלזאן, טעמי חסר ויתר בתורה , מצפה-יריחו תשע"ו
קלזאן, לתולדות	----, "לתולדות אאמו"ר זצ"ל", בתוך: שמעון גרידי (עורך), לזכר

הר"ר שלום קלזאן, ירושלים תשמ"ב, עמ' יא-יז
קלזאן, תפילה
שרעבי, בית אלשרעבי
----, "תפילה לכאב ראשי", תהודה 34 (תשע"ח), עמ' 230
הרב צפניה שרעבי, בית אלשרעבי, קריית-ספר תשס"ב